

Muhakemat

Uluslararası Risale-i Nur Araştırmaları Dergisi

Risale-i Nur Talebeleri Üzerine Biyografik Bir Hafıza Çalışması: Ömer Özcan'ın "Ağabeyler Anlatıyor" Serisi Üzerine Bir İnceleme

Dursun YILMAZ

Dr. Öğretim Üyesi
Tokat, TÜRKİYE
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
dursun.yilmaz@gop.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-6161-3482>

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 19/10/2025
Kabul Tarihi: 28/11/2025
Yayın Tarihi: 31/12/2025
Yayın Sezonu: Aralık

İntihal

Bu makale en az iki hakem tarafından çift taraflı körleme yöntemiyle değerlendirilmiş olup intihal içermediği teyit edilmiştir.

Telif Hakkı

Yazar, makalenin telif hakkına sahiptir ve çalışma Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışma herhangi bir sempozyum bildirisine dayanmamakta ve bir tezden üretilmemiştir.
Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir.

Atıf

Yılmaz, Dursun. "Risale-i Nur Talebeleri Üzerine Biyografik Bir Hafıza Çalışması: Ömer Özcan'ın "Ağabeyler Anlatıyor" Serisi Üzerine Bir İnceleme". Muhakemat Uluslararası Risale-i Nur Araştırmaları Dergisi 5 (Aralık2025),81-95.

Öz

Bu çalışma, Ömer Özcan'ın sekiz ciltlik *Ağabeyler Anlatıyor* serisini, Risale-i Nur tarihçiliği bağlamında sözlü tarih, biyografik hafıza ve metin-merkezli doğrulama yöntemleri çerçevesinde analiz etmektedir. Risale-i Nur etrafında teşekkül eden hatırat geleneği, Türkiye'nin modernleşme sürecinde dinî hafızanın şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda Necmettin Şahiner'in *Son Şahitler* serisi, doğrudan tanıklıklara dayalı ilk sistematik örneklerden biri olarak öncü bir konum işgal eder. Onun takipçisi olan Ömer Özcan ise saha araştırmalarını arşiv belgeleri, tanıklık kayıtları ve görsel malzemelerle birleştirerek "metin-merkezli hatırat" yaklaşımını geliştirmiştir. Özcan'ın benimsediği metodoloji, Risale-i Nur metinlerindeki örtük şahıs göndermelerini tarihsel kimliklerle eşleştirerek belge temelli bir doğrulama sürecine dönüştürür. Bu süreçte hadis ilmindeki "ravî zinciri"ne benzer bir teyit yöntemi işletilir; nakiller ve rivayetler, hem Risale-i Nur metinleri hem de diğer tanıklıklarla karşılaştırılarak doğrulanır. Çalışmada ayrıca Abdülkadir Badıllı'nın metin-merkezli biyografik araştırmaları, Ahmed Akgündüz'ün arşiv temelli tahkikleri ve Ahmet Özer'in *Kırklar Serisi*'ndeki belge-merkezli biyografi anlayışı karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, Özcan'ın yalnızca sözlü tanıklıklara değil, aynı zamanda fotoğraf, belge ve mekân gibi hafıza nesnelere de tarihsel bir delil değeri kazandırdığını ortaya koymaktadır. Pierre Nora'nın "hafıza mekânları" kavramıyla da ilişkilendirilebilecek bu yöntem, Risale-i Nur araştırmalarını mikro-tarihsel ve dijital bir boyuta taşımaktadır. Sonuç olarak, *Ağabeyler Anlatıyor* dizisi yalnızca bir hatırat derlemesi değil; dinî hafızanın korunması, arşivlenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması bağlamında özgün bir metodolojik model sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Risale-i Nur, Ömer Özcan, Ağabeyler Anlatıyor, Biyografik Hafıza, Sözlü Tarih, Tanıklık, Metin-Merkezli Yöntem.

Muhakemat

uluslararası Risale-i Nur Araştırmaları Dergisi

A Biographical Memory Study on the Students of Risale-i Nur: An Analysis of Ömer Özcan's "Ağabeyler Anlatıyor" Series

Abstract

This study analyzes Ömer Özcan's eight-volume series *Ağabeyler Anlatıyor* (Elder Brothers Speak) within the context of Risale-i Nur historiography, through the frameworks of oral history, biographical memory, and text-centered verification methodologies. The memoir tradition that developed around the Risale-i Nur has played a significant role in shaping religious memory during Turkey's modernization process. In this context, Necmettin Şahiner's *Son Şahitler* (The Last Witnesses) series holds a pioneering position as one of the first systematic examples based on direct testimonies. His successor, Ömer Özcan, combined field research with archival documents, testimonial records, and visual materials to develop a "text-centered memoir" approach. The methodology adopted by Özcan transforms implicit personal references in the Risale-i Nur texts into document-based verification processes by matching them with historical identities. In this process, a confirmation method analogous to the "chain of transmitters" (isnād) in Hadith studies is employed; narratives and accounts are cross-checked and verified against both the Risale-i Nur texts and other testimonies. The study also offers a comparative evaluation of Abdülkadir Badıllı's text-based biographical research, Ahmed Akgündüz's archive-driven textual criticism (taḥqīq), and the document-centered biographical perspective developed by Ahmet Özer in his *Kırklar Series*. The findings demonstrate that Özcan attributes historical evidential value not only to oral testimonies but also to memory objects such as photographs, documents, and spatial elements. This method, which can also be associated with Pierre Nora's concept of *lieux de mémoire* (sites of memory), advances Risale-i Nur studies into micro-historical and digital dimensions. In conclusion, the *Ağabeyler Anlatıyor* series is not merely a compilation of memoirs; it presents an original methodological model for the preservation, archiving, and transmission of religious memory to future generations.

Keywords: Risale-i Nur, Ömer Özcan, Ağabeyler Anlatıyor, Biographical Memory, Oral History, Testimony, Text-Centered Method.

Dursun YILMAZ

Dr. Öğretim Üyesi

Tokat, TÜRKİYE

Tokat Gaziosmanpaşa University

dursun.yilmaz@gop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6161-3482>

<https://ror.org/01rpe9k96>

Research Article

Process

Received: 19/10/2025

Accepted: 28/11/2025

Published: 31/12/2025

Publication Season: December

Plagiarism Check

This article has undergone review by at least two referees through a double-blind peer-review process and has been confirmed to contain no plagiarism.

Copyright

The author retains the copyright of this article, which is published under the Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Ethical Statement

This study did not require ethics committee approval since it was based solely on literature review and previously published data.

Citation

Yılmaz, Dursun. "A Biographical Memory Study on the Students of Risale-i Nur: An Analysis of Ömer Özcan's "Ağabeyler Anlatıyor" Series" *Muhakemat International Journal of Risale-i Nur Studies* 5 (December 2025), 81-95.

1. Giriş

Bediüzzaman Said Nursî'nin hayatı, fikirleri ve Risale-i Nur hizmeti etrafında şekillenen toplumsal çevre, yalnızca bir dînî hareket olarak değil; Türkiye'nin modernleşme sürecinde oluşan dînî hafızanın, kültürel kimlik üretim pratiklerinin ve entelektüel tartışmaların da temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Risale-i Nur'un telif süreci ve bu sürece tanıklık (şahitlik) eden şahısların hatıraları, bireysel biyografiler olmanın ötesinde, dönemin dînî, sosyal ve kültürel yapısını görünür kılan tarihsel belgeler niteliğindedir. Bu yönüyle Risale-i Nur külliyyatı, sadece tefsirselsel bir metinler bütünü değil; aynı zamanda modern Türkiye'nin inanç, kimlik ve kültür alanlarındaki dönüşümlerine ışık tutan çok katmanlı bir hafıza alanıdır¹.

Risale-i Nur metinlerini tarih, sosyoloji, iletişim, teoloji ve edebiyat gibi farklı disiplinlerin inceleme alanına dâhil eden literatür, zamanla genişleyerek özgün bir akademik sahaya dönüşmüştür. Bu literatürün teorik çerçevesi, Şerif Mardin'in "dînî cemaatler ve modernlik ilişkisi"², Nilüfer Göle'nin "kamusal alanda dindarlığın görünürlüğü"³ ve Cemil Meriç'in "entelektüel muhafazakârlık"⁴ kavramlaştırmalarıyla şekillenmiştir. Böylece Risale-i Nur çalışmaları, salt dînî metin okumalarından öte, modernlik, kimlik ve kültür ekseninde yürütülen disiplinlerarası bir bilgi üretim sahasına dönüşmüştür.

Bu teorik arka plan, aynı zamanda sahadaki hatırat geleneğinin entelektüel zeminini oluşturmuştur. Risale-i Nur çevresine ilişkin erken dönem saha çalışmalarının öncülüğünü Necmettin Şahiner yapmıştır. Onun 1970'li yıllardan itibaren yayımladığı *Son Şahitler* ve *Aydınlar Konuşuyor*⁵ gibi eserleri, Nursî ile doğrudan temas etmiş kişilerin hatıralarını derleyerek Nur hareketinin sözlü tarihini sistematik biçimde belgeleyen ilk çalışmalardandır. Şahiner'in yöntemi, gazetecilik disipliniyle şekillenmiş bir tanıklık derleme geleneği kurarak, Risale-i Nur tarihçiliğinde "sözlü hafıza yazımı"nın temellerini atmıştır.

Bu geleneği metodolojik olarak derinleştiren isimlerden biri Abdülkadir Badıllı'dır. Badıllı'nın üç ciltlik *Mufassal Tarihçe-i Hayat*⁶ eseri, metin merkezli biyografik tarih anlayışını temsil eder. Prof. Dr. Ahmed Akgündüz'ün *Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursî*⁷ adlı kapsamlı çalışması ise kurumsal arşiv belgeleri, resmî yazışmalar ve şer'î kayıtlar üzerinden geliştirilen belgesel bir tarih yaklaşımını örnekler. Akgündüz'ün 2024 yılında yaptığı "tahkik ve haşiyeli Risale-i Nur baskıları"na dair açıklaması⁸, bu metinlerin akademik tahkik süreciyle nasıl doğrulanması gerektiğine dair önemli bir metodolojik yönelim ortaya koymaktadır. Ancak bu çaba, metin merkezli doğrulama (tahkik) ile sınırlıyken; Ömer Özcan'ın çalışmaları doğrudan "tanıklık ve hafıza" temelli bir tarihsel doğrulama hattı oluşturur.

Öte yandan, İhsan Atasoy'un kaleme aldığı talebe biyografileri ve hatırat derlemeleri, Risale-i Nur hizmetinin toplumsal hafızasını açığa çıkaran güçlü örnekler sunar. Atasoy, şahıs eksenli bir yaklaşım benimsemiş; özellikle Nursî'nin yakın talebeleri olan Sungur, Ceylan, Tola, Yüksel, Altınbaşak ve Mutlu gibi önde gelen isimlerin biyografilerini, onlarla yakınlık kurmuş kişilerin tanıklıklarıyla harmanlayarak ve büyük ölçüde bu tanıklara dayalı bir metodoloji ile kaleme almış, belgelerle destekleyerek, bireysel tanıklıkları cemaat tarihine içkin bir hafıza zinciri hâline getirmiştir⁹. Bu çok boyutlu tarih yazımı çizgisi, Nurculuk tarihçiliğinde hem saha verisine dayalı hem de arşiv destekli metodolojilerin bir arada kullanıldığı yeni bir epistemolojik zeminin oluştuğunu göstermektedir.

1 Dursun Yılmaz, "Dini, Sosyolojik ve Psikolojik Açından Bediüzzaman Said Nursî'nin Hediye Almama İlkesi ve Karizmatik Liderlik", *Muhakemat Uluslararası Risale-i Nur Araştırmaları Dergisi*, 4 (Aralık 2024): 66-84.

2 Şerif Mardin, *Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediüzzaman Said Nursi* (Albany: SUNY Press, 1989).

3 Nilüfer Göle, *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme* (İstanbul: Metis Yayınları, 2011).

4 Cemil Meriç, *Bu Ülke* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016).

5 Necmettin Şahiner, *Son Şahitler: Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2011).

6 Abdülkadir Badıllı, *Mufassal Tarihçe-i Hayat: Bediüzzaman Said Nursî*, 3 Cilt (İstanbul: Envar Neşriyat, 1990).

7 Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursî ve Talebeleri* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2019).

8 "Prof. Dr. Ahmed Akgündüz'den Tahkik ve Haşiyeli Risale-i Nur Açıklaması," *Risale Haber*, 6 Mart 2024.

9 İhsan Atasoy, *Hayatım Davasına Adayan Adam Bekir Berk* (İstanbul: Nesil Yayınları, 202004).

Bu alandaki bir diğer düzenli çalışma, Ahmet Özer'in *Kırklar Serisi*'dir. Özer, seride Nursi'nin hayatını ve önemli talebelerinin yaşam öykülerini biyografik ve incelemeye dayalı bir yaklaşımla ele alır. Özer, metodolojik olarak farklı bir yol izlemiştir; daha ziyade doğrudan *Risale-i Nur Külliyyatı*na odaklanmış; Nursi'nin talebelerine yazdığı mektuplar, onlara yönelik hitap biçimleri ve talebelerinin Nursi'ye yazdıkları mektuplar gibi birincil metinler üzerinden, belge-merkezli bir biyografi türü geliştirmiştir. Seri, genellikle bu şahsiyetlerin manevi kimliklerini, hizmetlerini ve yaşadıkları zorlukları konu edinir. Örneğin, serinin ilk kitaplarından biri olan "*Nurların Birinci Talebesi Hulusi Yahyagil*" bu odağın tipik bir temsilidir. Özer, eserlerini oluştururken büyük ölçüde ilgili şahsiyetlerin kendi hatıraları ve *Risale-i Nur Külliyyatı* gibi birincil kaynaklardan yararlanmış; biyografi ile hatırat türünü birleştiren, didaktik üsluba sahip bir anlatım benimsemiştir. Bu çerçevede, eserlerin temel amacı, söz konusu kişilerin hayat ve hizmetlerini gelecek nesiller için örnek teşkil edecek şekilde aktarmaktır.

Bu zincirin günümüzdeki en özgün halkalarından birini hiç şüphesiz Ömer Özcan temsil eder. Özcan, Necmettin Şahiner'in sahada başlattığı sözlü tarih derleme geleneğini sürdürmekle birlikte, metodolojik katkılarıyla onu bir adım öteye taşımıştır. Çalışmalarının en belirgin özelliği, *Risale-i Nur* metinlerinde ismi kapalı bir şekilde anılan ("korkak müftü", "bir yüzbaşı", "casus", "Yeşil Şemsi" gibi) dolaylı kişi göndermelerini, sistematik bir şekilde arşiv belgeleri, saha görüşmeleri ve mevcut talebe rivayetleriyle eşleştirerek bu "gizli öznelere" tarihsel kimliklerine kavuşturmasıdır. Aynı titiz yaklaşımı, *Tarihçe-i Hayat* gibi kaynaklarda yer alan ancak kimlikleri belirsiz fotoğraflardaki kişileri tespit ederek görsel hafızayı yazılı belgelerle somut bir şekilde bütünleştirmekte de görmek mümkündür.

Özcan'ın bu metodolojiye nasıl ulaştığını kendi araştırma sürecine dair yaptığı şu değerlendirme aydınlatıcıdır:

"Necmettin Şahiner ağabeyin hakikaten bu konuda yani sahada koşuşturarak malzeme toplama konusunda kimse eline su dökemez... Biz hemen hemen aynı dönemlerde başladık. Fakat o profesyonelce bu işe başladı; ben ise fitrattan gelen bir sevk ve şevkle hatırat toplamaya başladım."¹⁰

İşte bu "sevk ve şevk"le şekillenen ve metodolojik bir bilinçle kemale eren çaba, onun *Ağabeyler Anlatıyor* serisini benzerlerinden ayıran üç temel özelliği ortaya çıkarır: kapsayıcılık, belge-merkezlilik ve çapraz teyit. Özcan, herhangi bir şahıs veya statü ayrımı gözetmeksizin, Said Nursi ile -bir kez dahi olsayolu kesişmiş, onunla bir hatırası bulunan her kesimden insanla (kadın-erkek, genç-yaşlı, farklı meslek gruplarından) görüşerek, son derece geniş bir sözlü tarih arşivi inşa etmiştir. Ancak onu salt bir derlemeci olmaktan çıkararak şey, bu röportajlarda anlatılanları, başka kaynaklar ve diğer tanıklıklarla karşılaştırarak sürekli teyit etmesi, böylece sözlü hafızanın güvenilirliğini akademik bir sorgulama süzgecinden geçirerek sağlam bir tarihsel belge derlemesine dönüştürmesidir.

Özcan'ın sekiz ciltten oluşan *Ağabeyler Anlatıyor* dizisi, *Risale-i Nur* tarihçiliğinde "metin-tanıklık-hafıza" üçgeni üzerinde kurulan özgün bir epistemolojik düzlemi temsil eder. Onun yaklaşımı, klasik hatırat derlemelerinden farklı olarak, her bir tanıklığı *Risale-i Nur* metinleriyle karşılaştırmalı biçimde doğrulama üzerine kuruludur. Bu yönüyle, sözlü tarih geleneğini "şahıs temelli biyografik anlatı" biçiminden "metin merkezli hatırat derleme" modeline taşır.

Bu alanda yapılan erken bir akademik değerlendirme Mevlüt Uzut'a aittir. Uzut, Özcan'ın çalışmalarını tanıtıcı biçimde ele almış, serinin kapsamını, arşivsel niteliğini ve teyit çabalarını vurgulamıştır¹¹. Ancak onun çalışması, Özcan'ın metodolojisini kuramsal düzlemde irdelememiştir. Bu durum, Özcan'ın tarih yazımına ve bellek oluşturma sürecine getirdiği yeniliklerin sistematik biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bu metodolojik dönüşümün çağdaş izdüşümlerinden biri de dijital mecralarda ortaya çıkan yeni hatırat biçimleridir. Örneğin *Akasyam Haber Portalı*'nda yayımlanan "Bir Aşkın, Bir Tutkunun Ardından Giden

10 Ömer Özcan, Dursun Yılmaz'a röportaj, "Bir Aşkın, Bir Tutkunun Ardından Giden Bir Ömür," *Akasyam Haber Portalı*, Ağustos 2020.

11 Mevlüt Uzut, "Ömer Özcan, *Risale-i Nur Hizmetkârları Ağabeyler Anlatıyor*, Sekiz cilt, İstanbul: Nesil Yayınları, 2006-2021, ss. 400-550", *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, 13 (2022), s. 205. <https://doi.org/10.53427/katre.1108309>

Bir Ömür" başlıklı röportaj¹², Risale-i Nur'a adanmış kişisel anlatıların dijital okur kitlesine aktarılması bakımından dikkat çekici bir örnektir. Bu tür dijital tanıklıklar, Risale-i Nur tarihçiliğinin sözlü hafızadan çevrimiçi belleğe geçişini temsil eden yeni bir tarih yazımı mecrası doğurmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, Şahiner'den Özcan'a uzanan tarih yazımı hattını metodolojik bir süreklilik içinde ele almakta; Özcan'ın *Ağabeyler Anlatıyor* dizisinde geliştirdiği "metin merkezli hatırat derleme" yönteminin temel ilkelerini, tanıklıkların doğrulama süreçlerini ve metin-hafıza ilişkisini örnek vakalar üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Böylece çalışma, Risale-i Nur tarihçiliğinde sözlü hafıza, arşiv belgesi ve metin tahkiki arasında kurulan diyalogun epistemolojik zeminini görünür kılmayı hedeflemektedir.

2. Kuramsal Çerçeve: Tanıklık, Hafıza ve Metin Arasındaki Bağlantı

Risale-i Nur çevresinde gelişen hatırat ve tanıklık anlatıları, yalnızca bireysel deneyimlerin aktarımı değil, aynı zamanda kolektif bir hafızanın inşası sürecini temsil eder. Bu bağlamda, Ömer Özcan'ın *Ağabeyler Anlatıyor* serisini anlamlandırmak için "tanıklık", "hafıza" ve "metin" kavramlarının kuramsal temellerini ele almak gerekir. Bu üç kavram, özellikle sözlü tarih ve bellek çalışmaları literatüründe birbirini tamamlayan açıklama alanları oluşturur.

2.1. Tanıklık Anlatısı ve Hakikat Arayışı

Tanıklık kavramı, modern tarih yazımında yalnızca bir bilgi kaynağı değil, aynı zamanda etik ve epistemolojik bir kategori olarak değerlendirilmiştir. Paul Ricoeur'e göre tanıklık, "hakikatin üçüncü şahıslar önünde doğrulanma iddiasıdır" ve bu yönüyle hem bireysel hem de toplumsal bir sorumluluk içerir.¹³ Ricoeur, tanıklığın güvenilirliğini yalnızca belleğe değil, aynı zamanda hatırlama eyleminin doğrulanabilirliğine bağlar. Bu yaklaşım, Ömer Özcan'ın metinlerde geçen "gizli özne"leri tarihsel belgeler ve yaşayan tanıklıklar aracılığıyla teyit etme çabasıyla örtüşmektedir. Özcan'ın yöntemi, şahitliği salt hikayeci bir unsur olmaktan çıkararak tarihsel bir delil formuna dönüştürür.

Sözlü tarih literatüründe ise şahitlik, genellikle bireysel hafızanın kamusal tarih söylemleriyle kesiştiği noktada değerlendirilir. Alessandro Portelli'ye göre sözlü tarih, "geçmişin doğrulanması kadar, o geçmişin nasıl hatırlandığını anlamaya" yöneliktir.¹⁴ Bu bakımdan tanıklık anlatıları, tarihsel doğruluktan çok, anlamın inşasına odaklanır. Ancak Özcan'ın yaklaşımında bu iki yön —doğruluk ve anlam— bir arada işler; tanıkların hafızası, Risale-i Nur metinleriyle karşılaştırılarak hem tarihsel hem de metinsel bir bütünlük içinde ele alınır.

2.2. Hafıza ve Dini Toplulukların Bellek İnşası

Bellek çalışmaları alanında Maurice Halbwachs'ın geliştirdiği "kolektif hafıza" kavramı, bireysel hatırlamanın toplumsal çerçeveler içinde gerçekleştiğini öne sürer.¹⁵ Risale-i Nur hareketinde de bireysel tanıklıklar, cemaatin ortak inanç ve değer sistemleri içinde anlam kazanır. Nur Talebeleri'nin aktarımları, yalnızca kişisel deneyimlerin toplamı değil, aynı zamanda ortak bir manevî hafızanın sürekliliğini temsil eder. Aleida Assmann, bu tür hafızaları "kültürel bellek" olarak adlandırır ve metinlerin, ritüellerin ve hikâye ediş biçimlerinin topluluk kimliğini inşa etmedeki rolüne dikkat çeker.⁴ Bu açıdan bakıldığında, Özcan'ın derlemeleri yalnızca hatıra aktarımı değil; Nurculuk tarihinin kültürel belleğini metin temelli biçimde yeniden üretme girişimidir.

12 Ömer Özcan, Dursun Yılmaz'a röportaj, *Akasyam Haber Portalı*, Ağustos 2020.

13 Paul Ricoeur, *Hafıza, Tarih, Unutuş*, çev. M. Emin Özcan (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), s. 178.

14 Alessandro Portelli, "What Makes Oral History Different," *The Oral History Reader*, ed. Robert Perks ve Alistair Thomson (London: Routledge, 2016), s. 48.

15 Maurice Halbwachs, *Kolektif Hafıza*, çev. A. Karatay (Ankara: Heretik Yayıncılık, 2017), s. 42.

2.3. Metin, Hafıza ve Biyografik Anlatı

Metin ile tanıklık arasındaki etkileşim, modern tarih yazımında giderek önem kazanan bir araştırma alanıdır. Ricoeur'ün belirttiği gibi, "hikâye formu, zamanı anlamlandırmanın bir aracıdır";¹⁶ dolayısıyla biyografik tasvirler, geçmişin yalnızca kaydı değil, aynı zamanda yorumudur. Bu bağlamda *Ağabeyler Anlatıyor* serisi, hem bir biyografik arşiv hem de dini hafızanın metinsel izdüşümü olarak değerlendirilebilir. Ömer Özcan'ın metinlerden hareketle şahısları bulma yöntemi, Pierre Nora'nın "hafıza mekânları" kavramıyla da ilişkilendirilebilir.¹⁷ Nora'ya göre geçmiş, artık doğal bir biçimde yaşanmadığı için, belirli "hafıza mekânları"nda (metinler, fotoğraflar, anıtlar vb.) yeniden inşa edilir. Özcan'ın serisi, tam da bu anlamda Risale-i Nur'un "hafıza mekânı" olarak işlev görmektedir.

Türkiye'deki dini hafıza çalışmalarında da benzer bir eğilim gözlenmektedir. Mustafa Armağan, Türkiye'de hatırat türünün özellikle "unutulmuş dini şahsiyetleri görünür kılma" misyonu taşıdığını belirtir.¹⁸ Bu bakımdan Özcan'ın çalışması, hem bu yerli hatırat geleneğiyle hem de uluslararası sözlü tarih ve bellek kuramlarıyla ortak bir ekseninde değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, tanıklık, hafıza ve metin arasındaki ilişki, Özcan'ın çalışmasının kavramsal omurgasını oluşturmaktadır. Bu üçlü çerçeve, Risale-i Nur araştırmalarında hatıratın yalnızca bir "anlatı türü" değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bir bellek alanı olarak incelenmesine imkân tanımaktadır.

3. Yöntem ve Yaklaşım: Tanıklık Geleneğinden Metin-Merkezli Hafıza İnşasına

Risale-i Nur çevresinde Bediüzzaman Said Nursî'nin hayatına ve hizmet sürecine şahitlik etmiş kişilerin nakil ve rivayetleri, hareketin hem tarihsel hem sosyolojik hafızasının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu sözlü aktarımların büyük bir kısmı, sözlü tarih ve hatırat türünün birleştiği bir düzlemde şekillenmiştir. Bu alanda ilk sistematik çalışmaları yapan isim olarak Necmettin Şahiner, sözlü tarih yönteminin öncüsü kabul edilir. Onun *Son Şahitler ve Aydınlar Konuşuyor* adlı eserleri, doğrudan Nursi'yi görmüş, onunla konuşmuş veya hayatının bir döneminde temas etmiş kişilerin tanıklıklarını (şahitliklerini) belgelemektedir. Şahiner'in yöntemi, dönemin gazetecilik geleneği içinde şekillenmiş olup, tanıklığı esas alan bir belgeleme tarzı taşır. Dolayısıyla onun yaklaşımı, "*şahıs temelli tanıklık derlemeleri*" üzerine kuruludur.

Buna karşılık, Ömer Özcan'ın geliştirdiği yaklaşım, söz konusu tanıklık geleneğini sürdürmekle birlikte, onu daha metin merkezli ve biyografik araştırmaya dayalı bir zemine taşımaktadır. Özcan'ın sekiz ciltten oluşan Ağabeyler Anlatıyor serisi, yalnızca Nursi ile doğrudan ilişki kurmuş kişilerin nakillerini değil, aynı zamanda Risale-i Nur Külliyyatı'nda ismi açıkça verilmeyen fakat metin içerisinde ima edilen şahısların kimliklerinin tespitine yöneliktir. Bu yönüyle Özcan'ın yöntemi, klasik sözlü tarih anlayışından ziyade, "metinden hareketle tanığa ulaşma" biçiminde tanımlanabilir.

Özcan, Risale-i Nur metinlerinde geçen "buranın korkak müftüsü", "casus", "yüzbaşı", "memur" gibi kimliği belirsiz ifadeleri, dönemin arşivleri, yerel tanıklar ve Nur Talebeleri arasındaki şifahi bilgiler aracılığıyla somutlaştırmıştır. Böylece Nursi'nin hayatında ve hizmetinde adı geçmeyen ama etkili olmuş kişilerin gerçek kimliklerini ortaya koymuş; Risale-i Nur'un metinsel evreni ile tarihsel bağlamı arasında bir köprü kurmuştur. Bu çalışma biçimi, hem biyografik mikro-tarih hem de dini hafıza inşası açısından dikkat çekici bir yöntemdir.

Şahiner'in yönteminde ağırlık "tanıklığın sözlü aktarımı"na verilmişken, Özcan'ın yönteminde "metnin tanıklığı" öne çıkmaktadır. Şahiner, doğrudan kişilerle yaptığı görüşmeleri belgeleyerek rivayeti bireyin hafızasında temellendirir; Özcan ise Risale-i Nur metinlerinden yola çıkarak tarihsel şahsiyetlerin izini sürer. Bu bakımdan *Ağabeyler Anlatıyor* serisi, yalnızca hatırat derlemesi değil, aynı zamanda Risale-i Nur'un

16 Paul Ricoeur, *Zaman ve Anlatı*, çev. Mehmet Emin Özcan (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), s. 96.

17 Pierre Nora, "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire," *Representations* 26 (1989): s. 7–25.

18 Mustafa Armağan, *Hatıralar ve Hakikatler: Türkiye'de Dini Hafıza Yazımı* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), s. 54.

kişi kadrosuna dair arşiv temelli bir çözümleme olarak da değerlendirilebilir.

Yöntemsel olarak bakıldığında, Özcan'ın yaklaşımı biyografik sözlü tarih ile metin çözümlemesinin bir sentezidir. Bu yöntem, hem Risale-i Nur metinlerini tarihsel bir kaynak olarak kullanmakta hem de bu metinlerdeki kişi referanslarını yaşayan tanıklıklarla karşılaştırarak doğrulama imkânı sunmaktadır. Bu açıdan Özcan'ın çalışması, yalnızca bir hatırat dizisi değil; aynı zamanda Risale-i Nur'un şahıslar üzerinden yeniden okunması anlamına gelmektedir.

Bu yaklaşımın Risale-i Nur araştırmalarına sağladığı katkı iki yönlüdür. Birincisi, Risale-i Nur'un telif sürecinde yer almış veya o dönemde Nursî ile etkileşime girmiş kişilerin biyografik portrelerini bilimsel bir dikkatle gün yüzüne çıkarmasıdır. İkincisi ise, Risale-i Nur'daki kişisel göndermelerin yorumlanmasında araştırmacılara yeni bir analitik alan açmasıdır. Böylece *Ağabeyler Anlatıyor*, klasik hatırat literatürünün ötesine geçerek, Risale-i Nur araştırmalarında metin-hafıza-tanıklık üçgenini bir araya getiren özgün bir metodolojik katkı sunmaktadır.

4. Bulgular ve Tartışma

4.1. Tanıklığın Dönüştürücü Gücü: Metinden Hafızaya

Ömer Özcan'ın Ağabeyler Anlatıyor dizisinde yer alan nakiller, yalnızca bireysel hatıraları değil; aynı zamanda Risale-i Nur hizmetlerinin kolektif hafızasını yeniden inşa eden bir işlev taşımaktadır. Özcan, şahitlikleri aktarırken onları yalnızca birer "rivayet" düzeyinde bırakmaz; metinlerde yer alan Risale-i Nur göndermeleriyle ilişkilendirerek sözlü tarih ile metin analizi arasında özgün bir köprü kurar. Bu yönüyle eser, bireysel hafızaların metin aracılığıyla yeniden doğrulanması ve anlamlandırılması sürecini gösteren bir örnek teşkil eder.

Bediüzzaman Said Nursî'nin *Emirdağ Lâhikası*'nda yer alan bir mektupta şu ifadeler dikkat çekicidir:

"Nur'un hakikî şakirtlerine Nur kâfidir. Onlar da kanaat etmeli, başka şereflere veya maddî, mânevî menfaatlere gözünü dikmesin... Hattâ, bir hiss-i kablelvuku ile, Mustafa Oruç kardeşimizin Risale-i Nur'un mesleğine muhalif olarak birisiyle mübahesesi, aynı zamanda, belki aynı dakikada ona gayet hiddet ve şiddetle bir gücenmek kalbime geldi..."¹⁹

Özcan, bu pasajı Mustafa Oruç'un hatıralarıyla birleştirerek olayı tanığın bakış açısından da aktarır:

"Ben İstanbul'da talebeyken Konyalı Sabri Halıcı gelerek Salih Yeşil'le görüşmek istediğini söyledi... Bizi misafir odasında kabul buyurdular. Bu arada hizmetçisi kahve ikram etti. Hizmetçi biraz açık saçık olduğu için Sabri Halıcı..."²⁰

Bu tür kesişmeler, metinden hatıraya, hatıradan yeniden metne dönüşen bir aktarım döngüsünün varlığını göstermektedir. Özcan, bu yöntemle tanığın hafızasını Risale-i Nur metninde yer alan bir referansla buluşturmakta ve böylece hatırayı "doğrulanabilir bir rivayet"e dönüştürmektedir.

Paul Ricoeur'un ifadesiyle, "hafıza yalnızca geçmişin bir hatırlanışı değil, bugünde yeniden kurgulanıdır."²¹ Özcan'ın yöntemi de bu yeniden kurgulama sürecine dayanır; tanığın hafızasındaki olay, Risale-i Nur metninde yer alan ima ya da gönderme ile kesiştiğinde doğrulanabilir bir beyan hâline gelir. Böylece metin, tanığın hatırasını onaylayan bir belgeye dönüşür.

Özcan'ın kullandığı röportaj yöntemi, bu dönüşümü destekleyen bir diğer unsurdur. Yazar, tanıklara yönelttiği sorularla hatırayı tarihsel bağlamına yerleştirir ve Risale-i Nur'un metinsel göndermeleriyle karşılaştırır. Nursî'nin bir başka mektubunda yer alan,

"Zülfikâr'dan ve sair Risale-i Nur'dan bazı kısımları kendi namlarına neşretmelerine razıyım ve helal ediyoy-

19 Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası-I* (İstanbul: Sözlere Neşriyat, 2014), 273.

20 Ömer Özcan, *Ağabeyler Anlatıyor-I* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2011), 240-241

21 Paul Ricoeur, *Memory, History, Forgetting* (Chicago: University of Chicago Press, 2004), 85.

rum ve memnun olurum. Onlar da Nur şakirtleridir, bu surette Nurları neşrederler.”²²

İfadesi, Mustafa Oruç'un aynı olaya ilişkin tanıklığıyla birleştiğinde, metin-hafıza diyalogunun bir başka örneğini oluşturur:

“Üstad bana Şemsettin Yeşil'e vereyim diye bir Mucizat-ı Ahmediye risalesi göndermişti... Şemsettin Yeşil, Mucizat-ı Ahmediye'yi değiştirerek kendine mal etmeye başlıyor... Üstad da, 'Risale-i Nur, Kur'an'ın malıdır...' diyor ve ses çıkarmıyor.”²³

Bu örnek, bireysel tanıklığın metinle yeniden yorumlanma biçimini açıkça ortaya koymaktadır. Özcan, tanığın anlatısını yalnızca tarihî bir olay olarak değil, Risale-i Nur hizmetinin manevi sürekliliğini pekiştiren bir hafıza ögesi olarak sunar. Böylece tanıklık, bireysel bir deneyimin ötesine geçerek kolektif bir bilinç formuna dönüşür.

Sonuç olarak, Özcan'ın çalışmasında tanıklıklar yalnızca geçmişin belgelenmesi değil; metinle kurulan diyalog aracılığıyla hafızanın yeniden üretimi anlamına gelir. Bu yönüyle *Ağabeyler Anlatıyor* dizisi, Türkiye'de dini toplulukların hafıza pratiklerini anlamak açısından önemli bir örnek sunmaktadır.

4.2. Gizli Öznelerin İzinde: Bediüzzaman'ın Çevresinin Yeniden İnşası

Özcan'ın en dikkat çekici katkılarından biri, Risale-i Nur'da doğrudan adı verilmeden geçen kişilerin kimliklerini tespit etmesidir. “buranın korkak müftüsü”, “casus adam” ya da “bir yüzbaşı” gibi üstü örtülü ifadeler, onun araştırmalarında kimlik kazanmakta; böylece metinlerin ardındaki sosyo-tarihsel bağlam yeniden kurulmaktadır. Özcan, bu süreçte yalnızca hatırat toplamakla yetinmemekte, aynı zamanda arşiv belgeleri, tanık yakınlarıyla yapılan görüşmeler ve yerel kayıtlar aracılığıyla metinlerdeki gizli öznelerin izini sürmektedir.

Örneğin, *Emirdağ Lahikası*'nda geçen şu ifade, “buranın korkak müftüsü” ifadesi dikkat çekicidir:

“... Saniyen: Bu defa görüşmediğim buranın korkak müftüsü vasıtasıyla, Hulûsi'nin Kars'tan bir mektubunu biraderzâdem Nihad'ın mektubuyla aldım. Elhak, o kardeşimiz, daima fevkalâde sadakatini ve Nurlara kuvvetli alâkasını muhafaza ediyor...”²⁴

Bu metindeki “buranın korkak müftüsü” ifadesinin kimliğini araştıran Özcan, bu kişinin Emirdağ Müftülüğünü yapan Abdülkadir Bilge olduğunu tespit etmiştir. Araştırmacı, müftünün ailesiyle yaptığı görüşmeler sonucunda adı, soyadı ve fotoğrafını belirleyerek bu bilgileri derlemiştir.²⁵ Bu bulgu, Risale-i Nur metinlerindeki üstü örtülü anlatıların biyografik arka planını aydınlatmakta ve metin-hafıza ilişkisini derinleştirmektedir.

Özcan'ın bulgusu, dönemin tanıklarıyla da örtüşmektedir. Müftü Abdülkadir Bilge'nin oğlu Nevzat Müftüoğlu, babasının Risale-i Nur'da adı verilmeyen bu kişi olduğunu doğrular nitelikte bilgiler aktarmıştır. Hz. Üstad'ın, Müftü'nün oğlu Necati Bey'e “Kardaşım Oğlu” şeklinde hitap ettiği; Necati Bey'in ise kendisine “Efendi Hazretleri” diyerek büyük bir hürmet gösterdiği ifade edilir. Bu hatıralar, Risale-i Nur'daki ima ve sembolik ifadelerin çoğu zaman somut şahıslarla ve yaşanmış hadiselerle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Benzer biçimde, *Emirdağ Lahikası*'nda “bir yüzbaşı” olarak bahsedilen kişi de Özcan'ın metin çözümlemesiyle kimlik kazanır. Necati Müftüoğlu'nun şu hatırası bu noktada aydınlatıcıdır:

“Ceylan Çalışkan ve Terzi Mustafa (Bilal), Efendi Hazretlerini merkep ile Emirdağ'ın Çatalı Köyüne götürüyorlardı. Biz de zabıt kâtibi Bolvadinli rahmetli İsmail Efendi ile o tarafta geziyorduk. Baktık, Efendi Hazretleri Çatalı Köyü'nün şosesinden geliyor. Orada çiftçilerin evleri vardı... Yüzbaşı İsmail Bey de oradaydı, o zaman daha lojman yoktu. Üstad bize tebessüm etti, derken Yüzbaşı İsmail pijama ile, resmi

22 Nursî, *Emirdağ Lâhikası-I*, s. 258.

23 Özcan, *Ağabeyler Anlatıyor-I*, s. 241.

24 Nursî, *Emirdağ Lâhikası-I*, s. 144-145.

25 Özcan, *Ağabeyler Anlatıyor-V*, s. 271-279.

cekert sırtında, ayağında terlik geldi, Üstad'a bir şeyler söyledi..."²⁶

Bu tanıklık, *Emirdağ Lahikası*'ndaki şu cümlede geçen gizli öznenin kimliğini netleştirir:

"Hakkımda teveccüh-ü ammeyi kırmak için bir yüzbaşı bana karşı beş vecihle kanunsuz hakaret ve ihanet ettiği aynı zamanda, belki aynı saatte, yüz tane böyle yüzbaşidan ehl-i hakikat nazarında daha ehemmiyetli ve Risale-i Nur'un erkânından bir kardeşimiz, bu yeni mektubu, haddimden yüz derece ziyade ihtiram verip o gibi ihanetleri hiçe indirerek yazmış."²⁷

Necati Müftüoğlu'nun ifadesi, bu "yüzbaşı"nın İsmail Bey olduğunu göstermektedir. Böylece metindeki dolaylı özne, tanıklıklar aracılığıyla kimlik kazanmakta ve metin-tanık ilişkisi bütünleşmektedir. Özcan'ın *Akasyam Haber* portalı için Dursun Yılmaz'a verdiği röportajda söylediği şu sözler, bu yöntemin niteliğini özetler niteliktedir:

"Araştırmalarımız elbette öyle gizli öznelerin de ortaya çıkmasına vesile oluyordu. Mesela Hz. Üstad risalelerde diyor ki: 'Buranın korkak müftüsü...' böyle bir tabir geçiyor. Bura dediği Emirdağ, ben de hep kimdir bu zat diye merak ederdim, onu bulduk. Tabii kendisi çoktan vefat etmişti de kim olduğunu, adını, soyadını, fotoğrafını, kimliğini kendi çocuklarından, torunlarından bulduk, topladık. Mesela Barla Lahikası'nda bir mektup var. Yeni Aydın Müftüsü Ahmet Feyzi'ye aittir diye bir mektup... Ahmet Feyzi Ağabey müftü olmadığı halde neden bu mektupta Üstadımız böyle yazmış diye merak ederdim, onun da izini sürdük, elhamdülillah onu da bulduk. Buna benzer gizli kalmış meseleler ortaya çıkıyordu, araştırma yaptıkça."²⁸

Bu yaklaşım, Necmettin Şahiner'in doğrudan tanıklıklara dayanan sözlü tarih yönteminden farklı olarak "metinden tanığa ulaşma" biçiminde işlemektedir. Şahiner tanığı merkeze alırken, Özcan metni merkeze alır ve tanığı metnin çağrıştırdığı bir doğrulama kaynağı olarak konumlandırır. Bu fark, Nurculuk tarihi yazımında metin-merkezli biyografik araştırma olarak tanımlanabilecek yeni bir paradigmaya işaret eder.

Sonuç olarak, Özcan'ın yöntemi Risale-i Nur araştırmalarında metin-hafıza-tanıklık üçgenini bir araya getirerek klasik hatırat literatürünün ötesine geçmektedir. Bu yaklaşım, Risale-i Nur metinlerinin yalnızca manevî bir rehber değil, aynı zamanda dönemin sosyal, idarî ve kurumsal yapısını belgeleyen tarihsel bir kaynak olarak da okunabileceğini göstermektedir. Böylece, Risale metinleri üzerinden yeniden inşa edilen bu biyografik ağ, erken Cumhuriyet dönemi dinî-sosyal ilişkiler tarihine dair özgün bir okuma zemini sunmaktadır.

4.3. Hafızanın Teyidi ve Tarihsel Güvenilirlik

Özcan'ın röportajlarında ve saha çalışmalarında sıkça vurguladığı üzere, *Ağabeyler Anlatıyor* serisinin en dikkat çekici yönlerinden biri, nakillerin yalnızca aktarılmakla kalmayıp çok katmanlı bir teyit sürecinden geçirilmesidir. Özcan, dinlediği hatıraları aynı olaya şahitlik etmiş farklı kişilerle, yazılı belgelerle, mektuplarla, mahkeme kayıtlarıyla ve görsel materyallerle karşılaştırarak doğrulamaya çalışır. Bu yönüyle onun yöntemi, sözlü tarih çalışmalarında Alessandro Portelli'nin ifade ettiği "sözlü tarih, doğruluk değil anlam üretir" ilkesine²⁹ kısmen katılmakla birlikte, bu yaklaşımın ötesine geçerek "anlam ile doğruluk arasında bir denge kurma" gayretini de içinde barındırır.

Portelli'ye göre sözlü tarih rivayetleri, tarihsel bir olgudan ziyade, o olgunun hafızada aldığı biçimi yansıtır; dolayısıyla tarihinin görevi, "ne oldu?"yu değil, "insanlar neye inandı?"yı anlamaktır.³⁰ Özcan ise bu bakış açısını tamamlayıcı bir doğrultuda, anlatıların anlam katmanını korurken, aynı zamanda olayların tarihsel gerçekliğini de arşiv belgeleriyle teyit eder. Böylece Portelli'nin sembolik doğruluğa dayalı sözlü

26 Özcan, *Ağabeyler Anlatıyor-V*, s. 273.

27 Nursi, *Emirdağ Lâhikası-I*, s. 137.

28 Ömer Özcan, Dursun Yılmaz'a röportaj, "Bir Aşkın, Bir Tutkunun Ardından Giden Bir Ömür," *Akasyam Haber Portalı*, Ağustos 2020.

29 Alessandro Portelli, *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History* (Albany: State University of New York Press, 1991), 50.

30 Alessandro Portelli, "What Makes Oral History Different," *The Oral History Reader*, ed. Robert Perks & Alistair Thomson (London: Routledge, 2016), 64.

tarih modeline karşılık, Özcan'ın yaklaşımı "belgeyle desteklenmiş hatırat" olarak tanımlanabilir.

Bu yönüyle Özcan'ın çalışması, Jan Vansina'nın tarihsel anlatıların güvenilirliğine ilişkin geliştirdiği "kritik doğrulama" yaklaşımına yakındır. Vansina'ya göre sözlü sözlü aktarımlar, belgelerle ilişkilendirildiğinde "kontrollü bir tarih kaynağı"na dönüşür.³¹ Özcan da benzer biçimde, sözlü kaynakları bağımsız bir bilgi alanı olarak değil, belgesel kanıtlarla etkileşim hâlinde ele alır.

Özcan bu yöntemini bir röportajında şu sözlerle açıklar:

"Bir hatıra geldiğinde hemen kabullenmiyorum. Aynı olayı üç-dört kişiden teyit etmeye çalışıyorum. Bazen hatırayı anlatanla onun yakınına veya olayı yaşamış başka bir şahsı dinliyorum. Bazen de fotoğraf, mektup veya mahkeme belgesiyle kontrol ediyorum."³²

Bu doğrulama süreci, Risale-i Nur tarihçiliğinde yalnızca hatıraların aktarımıyla yetinmeyip, onların tarihsel güvenilirliğini yeniden inşa eden bir yaklaşımı temsil eder. Böylece *Ağabeyler Anlatıyor* serisi, klasik hatırat literatüründen farklı olarak "arşiv destekli sözlü tarih" anlayışının öncüsü haline gelmiştir.

Bu yönüyle Özcan'ın yaklaşımı, Türk sözlü tarih yazımı içinde de dikkat çekici bir konuma sahiptir. Leyla Neyzi'nin Türkiye'deki sözlü tarih çalışmalarına ilişkin tespitinde belirttiği gibi, "hafıza anlatıları, yalnızca geçmişi değil, bugünü anlamlandırma biçimidir."³³ Özcan ise bu aktarımları sadece bugünün anlam üretimi olarak değil, geçmişin belgeye dayalı yeniden kurgusu olarak görür. Dolayısıyla onun yöntemi, hem Portelli'nin sembolik tarih anlayışını hem de Vansina'nın kaynak eleştirisi geleneğini birleştirerek Risale-i Nur tarihçiliğine yeni bir metodolojik paradigma kazandırmaktadır.

4.4. Sözlü Tarihten Mikro-Tarihe: Anlatının Dönüşümü

Ömer Özcan'ın çalışmaları, klasik sözlü tarih yöntemiyle mikro-tarih yaklaşımını bir araya getiren özgün bir çizgide konumlanmaktadır. Mikro-tarih, Carlo Ginzburg'un tanımladığı biçimiyle "büyük tarihsel süreçlerin, küçük ölçekli olay ve bireyler üzerinden yeniden okunması" olarak değerlendirilir.³⁴ Bu yaklaşım, araştırmacının makro tarih yorumlarını değil, ayrıntıların ve yerel şahitliklerin içinde saklı kalmış anlam katmanlarını çözümlemesini öngörür. Özcan'ın *Ağabeyler Anlatıyor* serisinde benimsediği yöntem de bu bakış açısıyla örtüşmektedir; çünkü o, Risale-i Nur hareketinin bütüncül tarihini, yerel görgü tanıklarının nakilleri, bireysel hatıratlar ve metinlerdeki küçük göndermeler üzerinden yeniden kurar.

Özcan, bu yöntemin temelinde iki yönlü bir arşiv anlayışı bulunduğunu vurgular: bir yanda Nursî'yi görmüş kişilerin hatıralarını toplamak, diğer yanda Risale-i Nur'un yazma, teksir ve matbu nüshalarını belgelemek. Kendi ifadesiyle, "arşiv tutmak benim için bir hastalık, ama şikâyet edilemeyecek kadar güzel bir hastalık... Kaydetmek, muhafaza etmek fitratıma Fâtır-ı Hakîm tarafından konulmuş."³⁵ Bu ifadeler, onun araştırma tarzının kişisel bir "hafıza misyonu"na dönüştüğünü gösterir. Özcan, tanıklıkları sesli, yazılı ve görsel biçimlerde kaydederek yalnızca bireysel bir arşiv oluşturmakla kalmaz; aynı zamanda Risale-i Nur tarihçiliğinin mikro-tarihsel bir zemin kazanmasına katkı sağlar. Bu içsel arşiv dürtüsü, onun Risale-i Nur metinlerini yalnızca manevî metinler olarak değil, aynı zamanda tarihsel belgeler olarak da ele almasını sağlamıştır. Bu yönüyle Özcan'ın çalışmaları, hem tanıklık toplamaya hem de metin içindeki tarihsel verileri çapraz doğrulamaya dayalıdır.

Bu yöntemin en dikkat çekici örneklerinden biri, *Barla Lâhikası*'nda yer alan "Yeni Aydın Müftüsü Ahmed Feyzi Efendi'nin fikrasıdır" ibaresine yönelik araştırmasıdır.³⁶ Uzun yıllar boyunca Risale-i Nur literatüründe bu mektubun, Nursî'nin yakın talebesi olan Ahmet Feyzi Kul'a ait olduğu düşünülmüştür. Ancak Özcan, metindeki "müftü" unvanından yola çıkarak bu bilginin doğruluğunu sorgulamış ve ayrıntılı

31 Jan Vansina, *Oral Tradition as History* (Madison: University of Wisconsin Press, 1985), 27.

32 Ömer Özcan, Dursun Yılmaz'a röportaj, *Akasyam Haber Portalı*, 2020.

33 Leyla Neyzi, *Ben Kimim? Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), s. 18.

34 Carlo Ginzburg, "Microhistory: Two or Three Things That I Know about It," *Critical Inquiry* 20/1 (1993), s. 10–35.

35 Ömer Özcan, "Bir Aşkın, Bir Tutkunun Ardından Giden Bir Ömür," *Akasyam Haber Portalı*, 2020.

36 Bediüzzaman Said Nursî, *Barla Lâhikası* (İstanbul: Envar Neşriyat, 1996), s. 187.

bir arşiv taraması gerçekleştirmiştir.

Araştırmaları sonucunda, söz konusu kişinin Ahmet Feyzi Kul değil, Aydın Müftüsü Mustafa Üründür (1879–1944) olduğunu tespit etmiştir. Mustafa Üründür, 1922'den itibaren uzun yıllar Aydın Müftülüğü yapmış; 1935 yılında Eskişehir Hapishanesi'nde Nursî ile birlikte kısa bir süre mahpus kalmıştır.³⁷ Dolayısıyla *Barla Lâhikası*'nda geçen "Müftü Ahmed Feyzi" ifadesi, muhtemelen dönemin müstensih veya nakil sürecinde ortaya çıkmış bir isim karışıklığından kaynaklanmıştır.

Özcan bu durumu şöyle ifade eder:

"İsmail Hakkı hocamız, o zamanki Aydın Müftüsü'nün adını Ahmed Feyzi ağabeyin 'Ahmed' diye naklettiğini ve Eskişehir'e götürülürken yolda vefat ettiğini söyledi. Fakat Aydın Müftülüğü nezdinde yaptığımız araştırma, merhum müftünün adının Mustafa Üründür olduğunu ve yolda vefat etmeyip bir müddet Eskişehir hapishanesinde Bediüzzaman ile beraber yattığını gösterdi."³⁸

Bu bulgu, yalnızca bir isim düzeltmesi değildir; Risale-i Nur tarihçiliğinde metinlerin kaynak eleştiriyle yeniden okunmasının gerekliliğini ortaya koyar. Özcan'ın yaklaşımı, küçük bir unvan veya isim farklılığının arkasındaki tarihsel gerçeği ortaya çıkararak, hem metinsel doğruluğu hem de tarihsel bağlamı sağlamlaştırmaktadır.

Dolayısıyla Özcan'ın mikro-tarihsel yöntemi, Risale-i Nur külliyatındaki her bir detayın tarihsel anlam taşıyabileceğini göstermektedir. Onun "metinden tanığa ulaşma" biçimindeki araştırma refleksinin tipik bir örneğidir. Risale-i Nur metinlerindeki küçük bir kelime veya unvan ayrıntısı, onun araştırma sürecinde tarihsel bir iz sürme aracına dönüşür. Böylece sözlü tarih, metin analiziyle birleşir; bireysel anılar da tarihsel doğrulama sürecine dâhil edilir. Bu perspektif, Risale-i Nur tarihçiliğinde önemli bir dönüşüm meydana getirmiştir. Necmettin Şahiner'in *Son Şahitler* dizisinde odak "tanıklığın sözlü aktarımı" iken, Özcan'da bu odak "metinden hareketle tanığa ulaşma" biçimine evrilmiştir.³⁹ Bu geçiş, sözlü tarihten mikro-tarihe yönelen bir epistemolojik kaymayı temsil eder. Çünkü burada artık sadece hatırat değil, o hatıratın metinsel izleri, fotoğraflar, yazma nüshalar ve yerel topluluk hafızaları da analizin merkezine alınmaktadır.

Sonuç olarak Özcan'ın yaklaşımı, Risale-i Nur tarihçiliğinde sözlü tarihten mikro-tarihe uzanan bir dönüşüm hattı kurmakta; kişisel hafıza, belge ve metin arasındaki ilişkiyi tarih yazımının temel bileşeni hâline getirmektedir. Bu durum, hem bireysel arşivciliğin kurumsal hafızaya dönüşümünü hem de küçük ölçekli anıların dinî-kültürel makro tarih içindeki işlevini görünür kılmaktadır.

4.5. Mikro-Tarihsel İncelemede Hafıza Nesnelere: Fotoğraf, Belge ve Mekân

Ömer Özcan'ın tarih yazımı yaklaşımı, yalnızca sözlü anlatılara değil, görsel ve maddî hafıza unsurlarına da dayanır. Onun tarihçiliği, *Ağabeyler Anlatıyor* dizisinde görüldüğü üzere, metin, tanıklık ve nesne üçgeninde ilerler. Bu yönüyle Özcan'ın yöntemi, Pierre Nora'nın "lieux de mémoire" (hafıza mekânları) kavramına yaklaşır. Nora'ya göre modern toplumlarda tarih, artık yalnızca yazılı belgelerde değil; mekân, nesne ve imge biçimindeki "hafıza taşıyıcıları"nda da yaşamaya devam eder.⁴⁰ Özcan'ın saha araştırmalarında fotoğraf, eski risale nüshaları, mektuplar, el yazmaları ve ziyaret ettiği ev, medrese, mezar gibi mekânlar, tam da bu anlamda "hafıza nesnelere"dir.

Özcan'ın yaklaşımında fotoğraf, yalnızca bir görsel belge değil, tarihsel doğrulamanın da aracıdır. *Tarihçe-i Hayat*'ta yer alan toplu fotoğraflar, yıllarca Risale-i Nur çevrelerinde anonim olarak dolaşmış, kişilerin kimlikleri çoğu kez hatalı ya da eksik aktarılmıştır. Özcan bu fotoğrafları tek tek çözümleyerek, kişileri arşiv kayıtları, mülakat notları ve aile tanıklıklarıyla eşleştirmiştir.⁴¹ Böylece bir fotoğraf, hem tarihsel

37 Özcan, *Ağabeyler Anlatıyor-VII*, s. 109-111.

38 Ömer Özcan, "Ahmed Feyzi Kul Ağabeyle Alakalı Doğru Bilinen Bir Yanlış," (Erişim Tarihi: 19.10.2025). <https://www.risalehaber.com>.

39 Necmettin Şahiner, *Son Şahitler* (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980).

40 Pierre Nora, "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire," *Representations* 26 (1989), s. 7–24.

41 Ömer Özcan, *Ağabeyler Anlatıyor*, Cilt 5 (İstanbul: Nesil Yayınları, 2015), s. 112–115.

bir kimlik tespiti aracına dönüşmüş hem de bir dönemin sosyal ilişkiler ağını görünür kılmıştır.

Bu doğrulama süreci, klasik tarihçilikteki belge merkezliliğiyle sözlü tarih arasındaki boşluğu doldurur. Özcan'a göre, görsel malzeme, sözlü tanıklığı teyit etmenin en sağlam yollarından biridir.⁴² Örneğin, Emirdağ veya Isparta'daki eski dersanelerde çekilmiş toplu fotoğraflar, hatıratlarda adı geçen fakat kimliği karışmış bazı şahısların yeniden tanımlanmasına imkân tanımıştır. Bu çabalar, Risale-i Nur tarihçiliğinde "fotoğraf okuması" denilebilecek yeni bir mikro-tarih yöntemini ortaya çıkarmıştır.

Aynı biçimde, Özcan'ın el yazması risaleler, teksir nüshalar ve tashihli metinler üzerine yaptığı arşiv çalışmaları da maddî kültür boyutunu öne çıkarır. Özcan'ın ifadesiyle, "Üstad Said Nursî hayatta iken elle yazılmış, teksir edilmiş, matbaalarda tab edilmiş Risale-i Nur eserlerinin biriktirilmesi" hem bir tarihsel görev hem de manevî bir mesuliyettir.⁴³ Bu biriktirme faaliyeti, sadece metinlerin korunması değil, aynı zamanda metnin dolaşım tarihinin ve çoğaltılma biçimlerinin de belgelenmesidir. Böylece her teksir nüsha veya el yazması, bir "şahit nesne" hâline gelir; Risale-i Nur'un yayılış tarihine dair sessiz ama somut bir delil oluşturur.

Özcan'ın mikro-tarihsel yöntemi, mekân olgusuna da aynı titizlikle yaklaşır. Onun saha notlarında Barla, Isparta, Emirdağ, Kastamonu gibi şehirler yalnızca coğrafi mekânlar değildir; hatıratın içinde canlı birer tarihsel aktöre dönüşür. Her bir şehir, Risale-i Nur'un tebliğ serüveninde farklı bir "hafıza coğrafyası"nı temsil eder. Bu anlamda Özcan, Risale-i Nur tarihçiliğini yalnızca metinler üzerinden değil, yer üzerinden de okumaya yönelerek, bellek mekânlarının tarihsel önemini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, Özcan'ın fotoğraf, belge ve mekân odaklı çalışmaları, Risale-i Nur tarihçiliğini klasik sözlü tarih anlayışının ötesine taşımaktadır. O, görsel ve maddî hafızayı, anlatının asli bir parçası hâline getirerek "somut tarih"ini izini sürmüştür. Bu yaklaşım, hem arşivciliği hem de tarih yazımını kişisel bir tanıklıkla iç içe geçiren nadir örneklerden biridir. Özcan'ın yöntemi, Risale-i Nur'un tarihini yalnızca kelimelerle değil, nesnelere, fotoğraflar ve mekânlarla da anlatmanın mümkün olduğunu göstermektedir.

4.6. Hafızanın Dijitalleşmesi: Sözlü Tarihten Çevrimiçi İletişime

Ömer Özcan'ın sözlü tarih yaklaşımı, dijital çağın getirdiği yeni imkânlarla birleşerek Risale-i Nur tarihçiliğinde özgün bir "dijital hafıza" paradigması oluşturmuştur. Onun ifadesiyle, "arşiv tutmak benim için bir hastalık ama şikâyet edilemeyecek kadar güzel bir hastalık... Kaydetmek, muhafaza etmek fitratta Fâtır-ı Hakîm tarafından konulmuş."⁴⁴ Bu kişisel arşivcilik anlayışı, zaman içinde bireysel bir tutku olmaktan çıkmış; Nurculuk tarihine ait belgelerin dijital ortamda sistemli biçimde saklandığı kurumsal bir arşiv pratiğine dönüşmüştür. Özcan, yaptığı açıklamada, yıllar süren saha gezileriyle Türkiye'nin dört bir yanında (Erzurum'dan Isparta'ya, Van'dan Bursa'ya kadar) ulaştığı hatıraları, belgeleri ve sesli-görsel kayıtları dijital ortama aktararak, "benzeri az olan yazılı, sesli ve görüntülü bir Bediüzzaman arşivi" oluşturduğunu belirtmiştir.⁴⁵

Bu birikimin sürdürülebilirliğini sağlamak için Özcan, kişisel dijital arşivinin bir kopyasını güvendiği kurumsal yapılara, özellikle İstanbul İlim ve Kültür Vakfı'na, Feyyaz Bilişim grubuna ve Hizmet Vakfı'na emanet ettiğini ifade etmektedir.⁴⁶ Böylece şahsî bir gayretle başlayan sözlü tarih projesi, zamanla kurumsal bir dijital arşiv boyutu kazanmış; bireysel hafızadan kolektif hafızaya geçişin somut bir örneğine dönüşmüştür.

Pierre Nora'nın tanımıyla "hafıza mekânları", artık yalnızca fiziksel değil, dijital uzamlar içinde de şekillenmektedir.⁴⁷ Özcan'ın oluşturduğu dijital arşiv, bu anlamda modern bir *lieu de mémoire*'dir. Çünkü

42 Ömer Özcan, Dursun Yılmaz'a röportaj, *Akasyam Haber Portalı*, 2020.

43 Aynı yer.

44 Aynı yer.

45 Aynı yer.

46 Aynı yer.

47 Pierre Nora, "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire," *Representations* 26 (Spring 1989), s. 7-24.

burada hatıra, ses, belge ve görsel, dijital formlar aracılığıyla yeniden anlam kazanmaktadır. Bu süreç, Jan Assmann'ın vurguladığı "medyatik hafıza"nın canlı bir örneğini sunar; hafıza artık bireysel zihinlerde değil, dijital ortamların kolektif erişimi içinde korunmaktadır.⁴⁸

Özcan, ayrıca derlediği tanıklıkları yayımlamadan önce "hadis usulü"nden esinlenen bir teyit mekanizması kullandığını belirtmiştir. Onun ifadesiyle, "Ravilerin anlattıklarını önce *Risale-i Nur*'dan teyit ettiriyorum, sonra hatıra sahibine, ardından adı geçen diğer tanıklara soruyorum."⁴⁹ Bu yöntem, sözlü tarihten dijital arşive geçişte doğrulama temelli bir metodolojik sürekliliğin varlığını göstermektedir.

Bu bağlamda, "hafızanın dijitalleşmesi", *Risale-i Nur* tarihçiliğinde sadece belgelerin korunması değil, aynı zamanda tanıklıkların dijital ağlar aracılığıyla yeniden toplumsallaştırılması anlamına gelmektedir. Özcan'ın çalışmaları, artık yalnızca geçmiş kaydetmekle değil, geçmişin dijital çağda nasıl yeniden üretildiğini göstermekle de değer kazanmaktadır.

Bu dijital dönüşümün yalnızca bireysel bir arşivleme gayreti değil, aynı zamanda kurumsal düzeyde bir bilgi mirasına dönüşmesi dikkat çekicidir. Ömer Özcan'ın *Ağabeyler Anlatıyor* dizisinde yer alan tanıklıklar ve belgeler, yalnızca çevrimiçi ortamlarda değil, akademik kurumlarda da referans kaynağı hâline gelmiştir. Nitekim Akgündüz, "*Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursi ve İlmî Şahsiyeti*" adlı 6 ciltlik, büyük boy 7 bin sekiz yüz sayfalık eserinin mukaddimesinde, Özcan'ın altı ciltlik serisinin kendi araştırmasında "ayları kısaltan temel kaynak" olduğunu ifade ederek şu değerlendirmede bulunmuştur:

"Ömer Özcan Ağabey, son iki cilt için çok önemli olan Ağabeyler Anlatıyor adlı muhteşem serinin altı cildinin de Word dokümanlarını bize vermesi, bizim için ayların kısaltılması manasına gelmiştir. Bu eserler olmadan, bizim "*Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursi ve İlmî Şahsiyeti*" adlı eserimizin çoğu kısımları eksikkalırdı."⁵⁰

Bu ifade, *Ağabeyler Anlatıyor* serisinin yalnızca bir hatırat derlemesi olmadığını; *Risale-i Nur* tarihçiliğinde "metin-merkezli hafızanın" kurumsal düzeyde kabul gören bir arşiv kaynağına dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Özcan'ın çalışmaları, sözlü tarih ürünlerinin basılı, dijital ve kurumsal formatlar arasında dolaşımını mümkün kılan yeni bir epistemolojik evreyi temsil eder. Bu yönüyle onun arşivcilik faaliyeti, *Risale-i Nur* tarihçiliğinde hem "dijital hafıza" hem de "kurumsal bellek" kavramlarını somutlaştıran öncü bir örnek teşkil etmektedir.

Sonuç

Ömer Özcan'ın *Ağabeyler Anlatıyor* serisi, *Risale-i Nur* tarihçiliğinde tanıklık, metin ve hafıza ekseninde kurulan özgün bir araştırma yöntemini temsil etmektedir. Necmettin Şahiner'in sahaya dayalı sözlü tarih yaklaşımıyla başlayan hatırat geleneğini sürdüren Özcan, bu geleneği yalnızca belge derleme düzeyinde bırakmamış; onu sistematik bir teyit, arşivleme ve metinle ilişkilendirme çabasına dönüştürmüştür. Böylece *Risale-i Nur* tarih yazımında, tanıklığın doğrulanabilirliği ve tarihsel bağlamın yeniden inşası açısından yeni bir metodolojik zemin oluşmuştur.

Özcan'ın yöntemi, klasik sözlü tarih anlayışını genişleterek mikro-tarihsel ve metin-merkezli bir boyut kazandırmıştır. Onun "metinden tanığa ulaşma" şeklinde tanımlanabilecek yaklaşımı, *Risale-i Nur*'daki dolaylı kişi göndermelerinin tarihsel şahsiyetlerle eşleştirilmesini mümkün kılmış; böylece *Risale-i Nur*'un sosyo-tarihsel dokusu, bireysel hafızalar üzerinden yeniden okunmuştur. Bu yaklaşım, yalnızca tarihsel doğrulama değil, aynı zamanda bir tür "kolektif hafıza restorasyonu" işlevi de görmektedir. Özcan'ın titiz arşiv çalışmaları, Türkiye'nin modernleşme süreciyle iç içe geçmiş bir dinî hareketin iç dinamiklerini, tanıklıklar ve belgeler aracılığıyla görünür kılmıştır.

Bu bağlamda, *Ağabeyler Anlatıyor* dizisi yalnızca bir hatırat derlemesi değil; *Risale-i Nur* tarihçiliğinde

48 Jan Assmann, *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), s. 36–39.

49 Ömer Özcan, Dursun Yılmaz'a röportaj, *Akasyam Haber Portalı*, 2020.

50 Özcan, *Ağabeyler Anlatıyor-VII*, s.3.

“metin–hafıza–tarih” üçgenini kuran özgün bir araştırma modelidir. Özcan'ın hadis ilmine özgü “teyit zinciri” anlayışını hatırlatan yöntemi, rivayetlerin doğruluğunu test etme, farklı tanık anlatılarını karşılaştırma ve belgelerle destekleme esasına dayanmaktadır. Bu yönüyle çalışma, modern tarih yazımıyla geleneksel İslamî doğrulama yöntemleri arasında köprü kuran nadir örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca Özcan'ın dijital arşiv oluşturma çabası, hafızanın çağdaş biçimlerine de işaret etmektedir. Yazılı, sesli ve görüntülü belgelerin dijital ortamda muhafaza edilmesi, Risale-i Nur tarihçiliğini yalnızca geçmişe ait bir alan olmaktan çıkararak geleceğe dönük bir hafıza inşası sürecine dönüştürmüştür. Bu yönüyle Özcan, hem sahit kaynak üretimi hem de kültürel bellek aktarımı açısından öncü bir misyon üstlenmiştir.

Sonuç olarak, Ömer Özcan'ın çalışmaları, Risale-i Nur çevresine dair sözlü ve yazılı tarih birikimini bir araya getiren, sahadan metne, metinden dijital arşive uzanan çok katmanlı bir epistemolojik alan oluşturmuştur. Bu alan, hem dinî hafızanın sahit biçimde korunmasını hem de modern akademik yöntemlerle yeniden yorumlanmasını mümkün kılmaktadır. Böylece Özcan'ın *Ağabeyler Anlatıyor* serisi, yalnızca Nurculuk tarihine değil, Türkiye'de dinî hafıza çalışmalarına da kalıcı bir katkı sunmaktadır.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

YZ Kullanım Beyanı / Declaration of AI use: Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir. / The author declared that no AI assisted technologies were used in the creation of this article.

Kaynakça

- Akgündüz, Ahmed. Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursî ve Risale-i Nur Hareketi. 6 Cilt. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2015.
- Akgündüz, Ahmed. "Tahkik ve Haşiyeli Risale-i Nur Projesi Hakkında." Osmanlı Araştırmaları Vakfı Duyuruları, 2024. <https://www.osmanlilar.org>.
- Atasoy, İhsan. Bediüzzaman'ın Yakın Talebeleri: Sungur, Ceylan, Tola, Yüksel, Altıbaşak, Mutlu. İstanbul: Nesil Yayınları, 2011.
- Badıllı, Abdülkadir. Bediüzzaman Said Nursî: Mufassal Tarihçe-i Hayat. 3 Cilt. İstanbul: Envar Neşriyat, 1990.
- Göle, Nilüfer. Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme. İstanbul: Metis Yayınları, 1991.
- Ginzburg, Carlo. The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller. Çev. John Tedeschi ve Anne Tedeschi. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1980.
- <https://www.akasyam.com/bir-askin-bir-tutkunun-ardindan-giden-bir-omur-175023/>.
- Mardin, Şerif. Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediüzzaman Said Nursi. Albany: State University of New York Press, 1989.
- Meriç, Cemil. Bu Ülke. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Nora, Pierre. "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire." Representations 26 (1989): 7–24.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Barla Lahikası*. İstanbul: Sözler Neşriyat, 2019.
- Özcan, Ömer. "Ahmed Feyzi Kul Ağabeyle Alakalı Doğru Bilinen Bir Yanlış." Risale Haber, 2018.
- Özcan, Ömer. Ağabeyler Anlatıyor. 8 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006–2018.
- Özcan, Ömer. "Bir Aşkın, Bir Tutkunun Ardından Giden Bir Ömür." Akasyam Haber Portalı, 2 Mart 2023.
- Şahiner, Necmettin. Son Şahitler: Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 1978–1991.
- Şahiner, Necmettin. Aydınlar Konuşuyor. İstanbul: Nesil Yayınları, 1980.
- Uzut, Mevlüt. "Ömer Özcan. Risale-i Nur Hizmetkârları Ağabeyler Anlatıyor." Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi, 13 (2022).
- Yılmaz, Dursun. "Dini, Sosyolojik ve Psikolojik Açından Bediüzzaman Said Nursî'nin Hediye Almama İlkesi ve Karizmatik Liderlik". Muhakemat Uluslararası Risale-i Nur Araştırmaları Dergisi 4 (Aralık2024), 66-84.